

Dvojí „osvobození“ Sudet 1938 a 1945

„Mezi válečným vyhlazováním a poválečným vyháněním panuje jeden zásadní rozdíl: za války byli vyhnanci zavíráni do ghatt, kde je buď povraždili, nebo pomalu likvidovali otrockou prací.“
(Telford Taylor, americký žalobce u norimberského tribunálu).¹

Často si při květnových oslavách konce války kladu otázku, proč se v pohraničních oblastech slaví „osvobození“ toho kterého města. Je vůbec na místě v našem regionu něco slavit? Německé obyvatelstvo zemí Koruny české zde žilo bezmála 700 let. V průběhu sedmi let v období 1938 - 1945 došlo nejprve k bezprecedentnímu odsunu českého obyvatelstva, tragickému naplnění evropského osudu židů a po skončení války ke kolektivnímu potrestání viníků, z části skutečných, z větší části vinných jen svou národností. První „osvobození“ nastalo po mnichovské dohodě v říjnu 1938, kdy byli místní Němci pohlceni Třetí říší. Jaké to „osvobození“ z demokratického československého režimu bylo, pochopili sudetští Němci záhy, kdy byli konfrontováni s nacistickou totalitou. Většina sudetských Němců byla zpita snadným vítězstvím Berlína, nadšeně vítali německou armádu. Poznenáhlu přicházejí o veškerou svobodu, pod nacistickým režimem musí poslouchat. Již brzy byli zařazeni do vojska, přišli o své, jakkoli provinciální slovo, vedoucí místa v nové říšské župě obsadili nacisté lidmi z říše nebo místními fanatickými přívrženci. Nejednalo se již o národně lokální zájmy, ale o globální hru nacistů. Legenda o osvobození, obzvlášť v souvislosti s válečným požárem, vzala brzy za své. Ovšem okolnosti sudetského osudu se po Mnichovu Čechům vymkly z racionální kontroly do představy třímilionové hordy nacistů, která se je snaží v boji o „Lebensraum“ vyhladit. Fakt, že místní Němci a Maďaři patřili k utlačovatelskému národu, způsobil bezprostředně po válce spontánní a v následujících letech organizované vyhánění všech „neslovanů“. V pohraničí ani nebylo koho osvobozovat (snad Němce od nacismu), obyvatel českého původu zde bylo poskrovnu, jen ti ze smíšených manželství nebo nuceně nasazení. Pro situaci v poválečném Československu obecně platilo, co Němec, to nacist, tedy vše směřovalo ke kolektivní vině a k vyhánění německého obyvatelstva. Často také bez nějaké kontroly, kdo se jak choval za Mnichova či okupace. V rámci živelné odplaty docházelo k mnoha politováníhodným skutečnostem, kdy do odsunu byli nuceni i antifašisté, němečtí židé z českých zemí, tedy ti, kteří přežili hrůzy vyhlazovacích lágrů. Nežřídka byli šikanováni, lynčováni či přímo vražděni místní Němci (příklady z našeho kraje: Tocov a Doupov). „Osvobození“ z května 1945 znamenalo pro místní možná osvobození z totality a od války, ovšem poválečné důsledky pro ně měly tragické důsledky; ovšem pro Čechy také, neboť těm se po odsunu Němců již nepodařilo oživit pohraničí vlastními lidmi ani imigranty. Navíc po „zlatokopecké“ horečce let 1945 - 1946 nastal zřetelný úpadek kraje, nejen fyzický, ale především duchovní. Pod nadvládou totality komunistické docházelo k zániku mnoha měst a obcí, k likvidaci církevních a uměleckých památek a s odsunutými také zanikla specifická lidová slovesnost a kultura, typická pro toto území. Navíc lidé, kteří po konci války do těchto končin přicházeli, k nim neměli žádný bližší vztah a spíše než o zvelebování se snažili o vytěžení zejména surovinových zdrojů bez ohledu na krajinu a historii. To je tedy cena, kterou dodnes platíme za etnický „čistý“ pohraničí, někdy se mi vkrádá do mysli cosi jako prokletí sudetské krajiny. To se však netýkalo jen našeho kraje. Etnicky i nábožensky rozrůzněná střední a především východní Evropa, ten babylón národů, etnik, jazyků a kultur, přestal existovat s druhou světovou válkou, kdy sem vtrhli nacisté se svou rasovou teorií a s potřebou „životního prostoru“ pro pangermánskou a árijskou ideu. To co nestihli nacisté, dokonali s koncem války Stalin a

---

¹ Judt, Tony: Poválečná Evropa. Dějiny od roku 1945, str. 26, Praha 2008

komunistické nástupnické státy. Evropa se až na výjimky stala kontinentem národních států, byla etnicky homogennější než kdykoli předtím.² Jistá zvrácená logika, která však nachází opodstatnění, když pohlédneme hlouběji do nitra obou totalitních ideologií. Vyhánění a transfery obyvatelstva se konaly v rámci celé východní a střední Evropy. Do Německa bylo vyhnáno na třináct milionů Němců z Východu. Došlo k propojení spontánní lidové touhy ztrestat místní Němce za válečná a okupační příkoří se snahami poválečných vlád vytěžit z podobných nálad, co se dá. Německy mluvící obyvatelé Československa, Polska, Maďarska, Jugoslávie, Pobaltí a Sovětského svazu si byli vědomi, že jsou bez naděje.³

Oba režimy (nacistický a čs. poválečný) v inkriminovaném období prosazovaly veškerou moc vůči jednotlivci, který neznamenal již nic, jako by neexistovali jednotliví lidé, pouze příslušníci národa, rasy, skupiny, strany. Dobu charakterizovaly banální příkazy a jejich bezmyšlenkovité plnění, lidé byli černobílí, buď nadlidé (nacisti, pak Slované), nebo zločinci, kteří již nebyli lidmi (židé a Slované, pak Němci a Maďaři). Příslušníci první skupiny byli na základě státního nařízení oprávněni k páchání legálních zločinů, stali se tak stoupenci revolučního práva, uzákoněného státního bezpráví, kdy stát nehájil řád, nýbrž chaos.⁴ Jazyk nacistického režimu i poválečného Československa přestal sloužit komunikaci, stal se pohůnkem vládnoucí moci a jí sloužil jako prostředek zastírání skutečnosti – nacisté vymývali mozky těch „správných státních příslušníků“ termíny jako „německá krev“, „německá čest“, československý stát uzákonil „bezpráví, které je právem“, používal ve smyslu synonym „Němce, Maďary, kolaboranty a zrádce“.⁵ Poválečný režim v Československu dále eufemizoval krádeže majetku sudetských Němců názvy „znárodnění“, „poslovanštění“⁶ nebo „vyvlastnění vykořisťovatelů“.⁷ Názvy měst v sudetské župě musely být změněny i v českých textech do německého jazyka - Litoměřice a Cheb (Leitmeritz a Eger). Poválečný československý režim přebral tuto logiku – texty mohly být publikovány jen v českých verzích, dokonce i v německých textech. Tato situace dospěla až k bodu, kdy byli němečtí obžalovaní před retribučními a lidovými soudy uváděni v soudních protokolech s počestnými křestními jmény, jak by vůbec nebyli Němci.

Poválečná republika přejímala mnoho z nacistické praxe – jako Němci označovali židy Davidovou hvězdou, od května 1945 Němci museli nosit bílé pásky. Nacisté likvidovali židovské hřbitovy, Češi zase německé, židé směli cestovat veřejnou dopravou jen na určených místech, Němci poté nesměli cestovat vůbec. Ghetto v Terezíně se po válce stalo koncentračním táborem pro Němce. Od května skončilo československé státní občanství pro Němce a Maďary a byl jim zabaven majetek. Ovšem židovský majetek, který Třetí říše arizovala, na rozdíl od toho českého nebyl navrácen těm židům, kteří se před válkou přihlásili k německé národnosti.

---

² Judt, T., str. 27

³ Tamtéž, str. 25

⁴ Boldt, Frank: Cheb, město evropských dějin. Esej o česko-německé koexistenci, str. 156, Praha, Litomyšl 2010

⁵ Tamtéž, str. 156

⁶ Zde možná Frank Boldt poukazuje na termín arizace a jeho ekvivalent po válce.

⁷ Tamtéž, str. 170

Hloupý a přízemní je názor, že je nutné dělat tlusté čáry za minulostí, naprosto se to přičí práci historikově. Nacionalismus, tak jak jej představují na německé straně sudetoněmecký landsmanschaft a na straně české místní hurá vlastenci, populisté a nacionalisté, je myšlenkovým produktem 19. století, přesněji romantismu. Jedná se tedy v evropském kontextu o zastaralou ideu, překonanou dvěma světovými konflikty, vzniknuvšími v Evropě právě na základě přepjatého nacionalismu. Význam nacionalismu lze v současnosti spatřovat nanejvýš v oblasti sportovního fandění národními reprezentacím, kde se může vlastenecká lůza vykřičet a vyskákat. Takzvané národní zájmy a jiné vágní pojmy některých národoveckých politiků a populistů přeci nemohou určovat povahu sousedských vztahů, nebo dokonce náš vztah ke sjednocené Evropě. Nacionalismus znamenal pro Evropu téměř sebezničení ve dvou světových válkách a i proto se jednotlivé evropské státy od poloviny 20. století sjednocují, aby se spoluprací a solidaritou na základě vědomí stejných kulturních vzorců, náboženství a obecně civilizačních kořenů sjednotily. Proč tedy lpět na tom, že staré křivdy, spáchané na Němcích, Češích, židech, Romech nebo jiných, nebyly křivdami, ale jedinými „pravdami“? Proč trvat na národních dogmatech, již dávno překonaných, proč vyvolávat staré duchy nacionálních nenávistí, místo abychom se konečně, alespoň symbolicky a morálně, usmířili?